Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv, milles käsitletakse avalikus elus osalevate inimeste kaitsmist ilmselgelt põhjendamatute või kuritarvituslike hagide eest (üldsuse osalemise vastased strateegilised hagid)“

(COM(2022) 177 final — 2022/0117 COD)

(2023/C 75/20)

Raportöör: **Tomasz Andrzej WRÓBLEWSKI**

Kaasraportöör: **Christian MOOS**

Õiguslik alus	Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 304
Vastutav sektsioon	tööhõive, sotsiaalküsimuste ja kodakondsuse sektsioon
Vastuvõtmine sektsioonis	29.9.2022
Vastuvõtmine täiskogus	26.10.2022
Täiskogu istungjärk nr	573
Hääletuse tulemus	
(poolt/vastu/erapooletuid)	143/2/6

1. **Järeldused ja soovitused**

1.1. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee väljendab heameelt Euroopa Komisjoni algatuse üle. See on samm edasi võitluses vaigistamiseks kasutatavate kohtumenetluste vastu, mille arv on Euroopas alates 2015. aastast suurenenud ([1]). Üldsuse osalemise vastased strateegilised hagid (vaigistuskaebused) on hagid, mis on esitatud seoses üldsuse osalemisega avalikus elus ning mis on täielikult või osaliselt põhjendamatud ja mille peamine eesmärk on takistada, piirata või karistada avalikus elus osalemist. Selliste hagide vastu võitlemine on üliloluline teadliku kodanikuühiskonna ja läbipaistva avaliku elu kujundamiseks. Kuna vaigistuskaebusi esitavad ka väljastpoolt ELi pärit pooled, aitavad vaigistuskaebuste vastased meetmed kaitsta Euroopa demokraatiat väliste ohtude eest.

1.2. Vaigistuskaebuste menetlemisel esineb sageli väga ebavõrdne jõuvahekord – hagejatel on suuremad rahalised või institutsioonilised vahendid, mistõttu on menetluse algatamine nende jaoks suhteliselt lihtne. Sellega seoses on oluline tagada, et kostjatele antakse õiged vahendid, et end selles praegu ebavõrdses võitluses kaitsta.

1.3. Tuleks rõhutada, et vaigistuskaebuste puhul on tegemist õiguse kuritarvitamisega ja neid ei või aktsepteerida demokraatlikes riikides, mis juhinduvad õigusriigi põhimõttest. Ajakirjanikud, eriti sõltumatud ajakirjanikud, on selle ohu suhtes kõige haavatavamad, kuid probleem võib mõjutada ka kõiki teisi avalikus arutelus osalejaid.

1.4. Samuti on oluline eristada vaigistuskaebusi isiklike õiguste kaitsest ja võimalusest kaitsta oma head nime au teotamise korral. Vaigistuskaebused hõlmavad põhjendamatut tegevust, mille eesmärk on avaliku arutelu allasurumine ja selles osalejate vaigistamine. Seega ei ohusta vaigistuskaebuste vastuhagid kohtupidamise õiguse kasutamist ega kaitse neid, kes levitavad valet või laimavat sisu.

1.5. Komitee väljendab heameelt kavandatud mehhanismide üle, kuid seadusandliku töö käigus tuleks kaaluda loetelu laiendamist. Ettepanekute hulgas võiks muu hulgas kaaluda eelotsuse kasutuselevõttu nõuetele mittevastavaks tunnistatud menetluse lõpetamiseks, menetluse konsolideerimist kostja taotlusel tema määratud kohtualluvuses, menetluse tähtaja määramist või kiirmenetluse kehtestamist või hagi rahastamise välistamist muu isiku kui hageja poolt.

([1]) Euroopa üldsuse osalemise vastaste strateegiliste hagide vastase koalitsiooni (CASE) aruanne.

1.6. Lisaks uute õigusaktide rakendamisele, mille kogu õigusloomeprotsess võib kesta aastaid, tasub vaadata läbi riiklikud õigusaktid, et teha kindlaks mehhanismid, mis võiksid aidata praegu võidelda vaigistuskaebuste vastu. Praeguste mehhanismide ebatõhusa kasutamise põhjuste väljaselgitamine võib aidata avalikul arutelul osalejaid paremini kaitsta.

1.7. Oluline teema on ka vaigistuskaebuste järelevalve ja rakendatud lahenduste tõhusus. Tuleks mõelda, kes peaks selliseid hindamisi tegema, pidades eelkõige silmas asjaolu, et vaigistuskaebusi võivad esitada ka avalik-õiguslikud asutused. Seega ei pruugi selle pädevuse delegeerimine liikmesriikidele aidata kavandatud eesmärke kohaselt saavutada.

1.8. Samal ajal tuleks direktiivi eesmärgi võimalikult tõhusa saavutamise tagamiseks hinnata selle kohaldamist võimalikult lühikese aja jooksul. Komitee on seisukohal, et asjakohasem on kavandatud viieaastasest perioodist lühem periood.

1.9. Arvestades kavandatava direktiivi kohaldamist üksnes piiriüleste menetluste suhtes, on samuti oluline teha tööd selle nimel, et iga liikmesriik kehtestaks samalaadsed algatused riigisisese menetluse puhul. Piirdumine piiriüleste menetlustega pakub kaitset ainult osale avalikus arutelus osalejatest, jättes kõrvale eelkõige kohalikud ajakirjanikud, aktivistid või rikkumisest teatajad. Laiaulatuslikud meetmed vaigistuskaebuste vastu nõuavad ühtset lähenemisviisi nii piiriüleste kui ka riiklike juhtumite korral.

1.10. Samuti tuleks kutsuda liikmesriike üles vaatama läbi oma riiklikud õigusaktid, et au teotamine dekriminaliseerida. Kõik isiklike õigustega seotud menetlused peaksid olema tsiviilõiguslikud. Võimalik kriminaalvastutus toob kaasa olukorra, kus avalikus arutelus osalejad võivad karta oma arvamust avaldada või väärtegu hukka mõista.

1.11. Komitee rõhutab, et lisaks õigusnormidele on äärmiselt oluline rakendada asjakohaseid haridusmeetmeid ja koolitusi nii õigusala töötajate (eelkõige kohtunike ja poolte esindajate) kui ka avalikus arutelus osalejate (ajakirjanike, ühiskonnaaktivistide, inimõiguste kaitsjate, rikkumisest teatajate või tavakodanike) jaoks.

2. **Üldised märkused**

2.1. Sõnavabadus ja sellest tulenev meediavabadus on üks põhiväärtusi, mida demokraatlikud riigid peaksid õigusriigi põhimõtte kohaselt tagama.

2.2. Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklis 11 väljendatud õigus sõnavabadusele kätkeb arvamusvabadust ning vabadust edastada teavet ja ideid avaliku võimu sekkumiseta ning sõltumata riigipiiridest. Samas rõhutatakse massiteabevahendite vabaduse ja mitmekesisuse austamist. Sarnased tagatised sisalduvad ka paljudes muudes õigusaktides, nagu inimõiguste ülddeklaratsioon, Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon, Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2019/1937 ([2]) liidu õiguse rikkumisest teavitavate isikute kaitse kohta (rikkumisest teatajate direktiiv) ning igas liikmesriigis vastu võetud õigusaktid, mis osutavad nende universaalsele iseloomule ja olulisele rollile.

2.3. Viimastel aastakümnetel on tehnoloogia areng oluliselt muutnud avaliku arutelu vormi. Kuni viimase ajani olid selle arutelu pidamise peamised meediakanalid televisioon, raadio ja ajalehed, mis olid peamiselt kutseliste ajakirjanike ja rikkumisest teatajate loodud. Tänapäeval on oluline roll läinud üle veebimeediale, mis võimaldab igaühel väljendada oma arvamust ja esitada seda suurele publikule, sealhulgas anonüümselt.

([2]) Euroopa Parlamendi ja nõukogu 23. oktoobri 2019. aasta direktiiv (EL) 2019/1937 liidu õiguse rikkumisest teavitavate isikute kaitse kohta (ELT L 305, 26.11.2019, lk 17).

2.4. Meedia arengu ja tehnoloogiliste muutuste taustal on äärmiselt oluline võtta kasutusele mehhanismid, mis tagavad sõnavabaduse tegeliku kaitse kõigile avalikus arutelus osalejatele, mitte ainult kutselistele ajakirjanikele, vaid ka keskkonna- ([3]) ja ühiskonnaaktivistidele, inimõiguste kaitsjatele, valitsusvälistele organisatsioonidele, rikkumisest teatajatele ([4]) laiemas tähenduses, aktiivsetele kodanikele, ametiühingutele ja kõigile teistele isikutele ja organisatsioonidele, kes räägivad sotsiaalselt olulistest küsimustest avalikult.

2.5. Oluline on rõhutada mitte ainult meediavabaduse tähtsust, vaid ka vajadust tagada meedia mitmekesisus. Komitee kordab oma järeldusi meediavabaduse ja meedia mitmekesisuse tagamise kohta Euroopas ([5]). Avatud arutelu, mis ei ole mingil viisil piiratud, on osaluspõhise ühiskonna alus, ilma milleta ei saa demokraatia korralikult toimida ([6]). Mis tahes poole väljajätmine avalikust arutelust võib viia – ja on varem viinud – sotsiaalsete pingete ja vägivallani. Meediat ei tohiks mõista pelgalt kui kitsalt kutselisele meediategevusele spetsialiseerunud üksuste rühma, vaid see hõlmab ka aktiivselt osalevaid isikuid, kes jagavad oma arvamust või teevad oma seisukohad kättesaadavaks mis tahes vahendi kaudu: internet, foorumid, blogid või taskuhäälingud. See on eriti oluline riikides, kus avalik-õiguslik meedia on valitsuserakondade kontrolli all või kus erameediat kontrollivad vähesed omanikud, kes püüavad sõnumites domineerida ja piirata avalike arutelude mitmekesisust.

2.6. ELis õõnestab kodanikuühiskonna tegutsemisruumi ahenemise kodanikuühiskonna organisatsioonide võimet etendada olulist rolli demokraatia ja õigusriigi toimimises ja kaitsmises. Üldsuse osalemise vastane strateegiline hagi ehk vaigistuskaebus on üks vahend, mida kasutatakse kriitilise kodanikuühiskonna vaikima sundimiseks. Komitee väljendab heameelt Euroopa Parlamendi resolutsiooni üle kodanikuühiskonna tegutsemisruumi ahenemise vastu võitlemise meetmete kohta ([7]) ning peab direktiivi ettepanekut mitte ainult üheks meetmeks ELi vahendite kogumis, vaid ka otsustavaks sammuks selliste tavade kaotamisel.

2.7. Suuremad võimalused avaldada seisukohti ja hoiatusteateid ning suurem ühiskondlik aktiivsus aitavad mitte ainult avardada avalikku arutelu, vaid ka ületada sotsiaalselt murettekitavaid nähtusi, paljastades võimu kuritarvitamist riigi- või eraasutustes, sealhulgas korruptsiooni ja avaliku sektori vahendite omastamist. Komitee juhib tähelepanu sellele, et meedia (laias tähenduses, hõlmates avalikes aruteludes osalejate kutse- ja amatöörtegevuse) kui nn neljanda võimu ülesanne ei ole mitte ainult arvamuse kujundamine, vaid ka avaliku sektori asutuste ja erasektori osalejate tegevuse jälgimine. Seega on nn neljanda võimu kaitsmine äärmiselt oluline, et tagada demokraatia standardid ja õigusriik.

2.8. Kohtumenetluste kuritarvitamine avaliku arutelu lämmatamiseks on liikmesriikides üha levinum nähtus. Mõjukad üksikisikud, institutsioonid ja ettevõtted, kellel on laialdased rahalised ja korralduslikud vahendid, kasutavad oma võimu kriitikute vaigistamiseks uute vahendite abil, näiteks kuritarvitades isikuandmete kaitse üldmäärust, või nõuavad ajakirjanike teabeallikate avaldamist. Samal ajal puuduvad neil kriitikutel, sealhulgas ajakirjanikel ja rikkumistest teavitavatel kodanikuühiskonna osalejatel, sageli rahalised või korralduslikud vahendid, et end põhjendamatute hagide eest kaitsta. Mõned füüsilised ja juriidilised isikud, kes kasutavad vaigistuskaebusi ELi kodanike ja kodanikuühiskonna osalejate vastu, on pärit väljastpoolt liitu. Kasvavate geopoliitiliste pingete ajal peab EL olema varustatud meetmepaketiga, sealhulgas vaigistuskaebuste vastaste meetmetega, et kaitsta oma demokraatiat väliste ohtude eest.

([3]) Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee teabearuanne teemal „Keskkonnakaitse kui põhiõiguste austamise eeltingimus“, NAT/824.

([4]) Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Rikkumisest teatajate kaitse tugevdamine ELi tasandil“, SOC/593 (ELT C 62, 15.2.2019, lk 155).

([5]) Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Meediavabaduse ja meedia mitmekesisuse tagamine Euroopas“ (omaalgatuslik arvamus), SOC/635, EESC 2021/01539 (ELT C 517, 22.12.2021, lk 9).

([6]) Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee teabearuanne teemal „Valgevene sõltumatu meediasektori toetamine“, REX/545.

([7]) Euroopa Parlamendi resolutsioon kodanikuühiskonna tegutsemisruumi ahenemise kohta Euroopas – 2021/2103(INI) (ELT C 347, 9.9.2022, lk 2).

2.9. Vaigistuskaebuste menetlemine ei kuulu kohtupidamise õiguse alla; nende eesmärk ei ole hageja õiguste jõustamine, vaid opositsiooni hirmutamine ja nõrgendamine ning kostja vahendite kulutamine. Kohtuasju esitatakse sageli põhjendamatult ja korduvalt ning tegelikult on need mõeldud süüdistatava organisatsiooni, üksikisiku või isegi nende sugulaste hirmutamiseks ja vaigistamiseks avalikus arutelus ning edasise tegevuse takistamiseks. Kui sellise tegevust pärssiva mõju vastu meetmeid ei võeta, võib toimuda meedia monopoliseerimine või oligopoliseerimine, mis on vastuolus demokraatliku õigusriigi ideaalidega.

2.10. Arvestades meedia, valitsusväliste organisatsioonide, muude üksuste ja rikkumisest teatajate keskset rolli kodanikuühiskonna ülesehitamisel ja avalikes huvides tegutsemisel, on äärmiselt oluline tagada nende piisav kaitse sõnavabaduse rikkumise või rikkumise katse korral, eriti jõuvahekorra ja ressursside ilmse ebavõrdsuse korral. Viimase tagajärjel võib kostja keelduda jätkamast avalikus arutelus osalemist ja mis tahes kuritarvitamise, korruptsiooni või inimõiguste rikkumise hukkamõistmist. Kohtuvaidluste suured kulud, mida suurendab veelgi strateegiline käitumine menetluse pikendamiseks, on märkimisväärne probleem neile, kes on vaigistuskaebuste ilmsed sihtmärgid.

2.11. Mõnikord kaasneb avaliku arutelu lämmatamiseks mõeldud strateegiliste meetmetega muu taunitav tegevus, nagu kostja hirmutamine, ahistamine ja ähvardamine. Ka need meetmed kahjustavad kodanikuühiskonda ja avalikku huvi ning neile tuleks reageerida karmilt ja viivitamata, hoolimata asjaomaste osalejate rahalistest vahenditest või privileegidest.

2.12. Samal ajal ei saa me eirata probleeme seoses valeteabe või ilmse vaenukõnega, mida tuleks kontrollida ja, kui leitakse, et tegemist on rikkumisega, tuleb need avalikust ruumist eemaldada. Kuid komitee nõuab Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2012/29/EL ([8]) kohaldamisest tulenevate olemasolevate protokollide ranget ja nõuetekohast kasutamist, sest sellega seotud meetmed ei tohi viia sõnavabaduse piiramiseni olukorras, kus edastatud teave ja arvamused ei kujuta endast valeuudiseid ega õhuta vaenu ([9]). Igal juhul ei saa need tavad olla ettekäändeks sõnavabaduse piiramisele.

2.13. Komitee toetab Euroopa Komisjoni ettepanekut võtta vastu direktiiv, milles käsitletakse avalikus elus osalevate inimeste kaitsmist ilmselgelt põhjendamatute või kuritarvituslike hagide eest, ([10]) samuti komisjoni soovitust (EL) 2022/758, ([11]) milles käsitletakse avalikus elus osalevate ajakirjanike ja inimõiguste kaitsjate kaitsmist ilmselgelt põhjendamatute või kuritarvituslike hagide eest (üldsuse osalemise vastased strateegilised hagid).

2.14. Komitee kutsub Euroopa Parlamenti ja nõukogu üles võtma direktiivi viivitamata vastu, kuna ajakirjanike, kodanikuühiskonna osalejate ja teiste avalikus elus osalevate isikute kaitseks võetavate meetmete rakendamine on kiireloomuline küsimus.

2.15. Komitee väljendab heameelt Iirimaa valitsuse otsuse üle osaleda kavandatava direktiivi vastuvõtmisel ja kohaldamisel. Euroopa Liidu lepingule ja Euroopa Liidu toimimise lepingule lisatud protokolli nr 21 (Ühendkuningriigi ja Iirimaa seisukoha kohta vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneva ala suhtes) artikli 3 ja artikli 4a lõike 1 kohaselt võib Iirimaa otsustada oma soovist teada anda ning osaleda selle direktiivi vastuvõtmisel ja kohaldamisel.

2.16. Lisaks soovitustele, mis on esitatud komisjoni määruses üldsuse osalemise vastaste strateegiliste hagide kohta, kutsub komitee Taani Kuningriigi valitsust üles võtma vastu siseriiklikud õigusaktid, millega tagatakse avalikus elus osalevate isikute kaitse strateegiliste kohtuvaidluste eest, nagu on sätestatud direktiivi ettepanekus. Euroopa Liidu lepingule ja Euroopa Liidu toimimise lepingule lisatud protokolli nr 22 (Taani seisukoha kohta) artiklite 1 ja 2 kohaselt ei osale Taani selle direktiivi vastuvõtmisel ning see ei ole tema suhtes siduv ega kohaldatav.

([8]) Euroopa Parlamendi ja nõukogu 25. oktoobri 2012. aasta direktiiv 2012/29/EL, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK (ELT L 315, 14.11.2012, lk 57).

([9]) Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile ja nõukogule „Kaasavam ja kaitsvam Euroopa: vaenukõne ja vaenukuritegude lisamine ELi kuritegude loetellu““, SOC/712 (EESC 2022/00299) (ELT C 323, 26.8.2022, lk 83).

([10]) COM(2022) 177.

([11]) Komisjoni 27. aprilli 2022. aasta soovitus (EL) 2022/758, milles käsitletakse avalikus elus osalevate ajakirjanike ja inimõiguste kaitsjate kaitsmist ilmselgelt põhjendamatute või kuritarvituslike hagide eest (üldsuse osalemise vastased strateegilised hagid) (ELT L 138, 17.5.2022, lk 30).

2.17. Komitee arvates ei tohi vastuvõetud meetmed põhjendamatult piirata õigust õigusemõistmisele ning neid tuleks kasutada üksnes kuritarvitamise ja väärkasutuse korral.

2.18. Komitee arvates on lisaks põhjendamatute ja kuritahtlike kohtumenetluste kasutamist takistavatele õiguslikele meetmetele vaja haridusmeetmeid ja organisatsioonide võrgustikku, mis pakuks õiguslikku tuge isikutele ja asutustele, kelle vastu sellised hagid esitatakse. Eelkõige vajavad õigusala töötajad – nii kohtunikud kui ka menetlustes kaitsjana tegutsevad advokaadid – oma tähtsa rolli tõttu asjakohast koolitust, sest nende otsused ja tegevus on eesmärgi saavutamiseks ja sõnavabaduse tagamiseks üliolulised.

3. **Konkreetsed märkused**

3.1. Kõnealuse kahjuliku nähtuse – avaliku arutelu lämmatamiseks mõeldud strateegiliste meetmete (vaigistuskaebuste) – levimine on tõsine probleem, mistõttu on Euroopa Komisjoni ja Euroopa Parlamendi võetud meetmed selle nähtuse vastu võitlemiseks väga vajalikud, tagamaks avalikes aruteludes osalejate piisava kaitse, kui kuritarvitatakse õigust kohtumenetlusele, et avaldada heidutavat mõju, mis sunnib kostjaid vaikima ja oma tegevust lõpetama.

3.2. Vaigistuskaebuste eest tuleks kaitsta kõiki avalikus arutelus osalejaid, olenemata sellest, kas vaigistuskaebused on riigisisese või piiriülese olemusega. Komitee nõustub, et ühe liikmesriigi kohtualluvuses esitatud kohtuvaidlus teises liikmesriigis elava isiku vastu on kostja jaoks tavaliselt keerukam ja kulukam. Ent sama probleem võib esineda ka siis, kui kohtusse pöördutakse teises linnas või kasutatakse menetlustaktikat, et muuta samas riigis toimuv menetlus pikemaks ja kulukamaks. Kui reguleerimine piirdub ainult piiriülese mõjuga juhtumitega, võib see kaasa tuua selliste üksikisikute ja organisatsioonide õiguste osas põhjendamatu eristamise, kelle tegevusel on kohalik mõju ning kelle rahalised ja korralduslikud vahendid ja personal on tavaliselt piiratud.

3.3. Direktiivi nõuetekohaseks toimimiseks on vaja määrata kindlaks võetavate meetmete asjakohane ja üheselt mõistetav õiguslik alus. Tuleb märkida, et vaigistuskaebuste vastaste mehhanismide peamine eesmärk ei ole tagada kohtumenetluse nõuetekohane elluviimine (mis võib toimuda nõuetekohaselt kooskõlas riiklike menetlustega), vaid kaitsta nende kostjate õigusi, kellel ei pruugi olla piisavaid õiguslikke ja rahalisi vahendeid. Komitee arvates tuleks anda kostjate (kes on tavaliselt nõrgemal positsioonil kui hagejad) käsutusse mehhanismid, mis võimaldavad neil end kaitsta põhjendamatute nõuete eest, mis kujutavad endast kohtusse pöördumise õiguse rikkumist.

3.4. Komitee juhib tähelepanu sellele, et piiriülesuse nõude kehtestamine tingib vajaduse uurida iga juhtumi puhul eraldi seda, 1) kas mõlema menetluspoole alaline elu- või asukoht on teises liikmesriigis, 2) kas avalikku huvi pakkuvas avalikus arutelus osalemine on asjakohane rohkem kui ühes riigis või 3) kas hageja või seotud üksus on algatanud paralleelseid või varasemaid kohtumenetlusi samade või seotud kostjate vastu teises liikmesriigis. Eelkõige teine tingimus võib tuua kaasa kaalutlusõiguse alusel hindamise ja kostjale antava kaitse piiramise.

3.5. Komitee on samuti seisukohal, et vaigistuskaebustevastane kaitse ei peaks olema suunatud üksnes tsiviilasjadele. Erilist tähelepanu tuleks pöörata rahvusvaheliste organisatsioonide (ÜRO inimõiguste komitee, Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsioon, Euroopa Nõukogu) seisukohtadele au teotamise kaotamise kohta kriminaalõigusest. Seni võetud meetmed ei ole andnud oodatud tulemusi, sest mõnes liikmesriigis on au teotamine endiselt süütegu, mille eest karistatakse nii rahatrahvi kui ka vangistusega. Kriminaalvastutusele võtmise kartuses pole võimalik avalikus arutelus vabalt osaleda. Komitee soovitab võtta tõhusaid ja tulemuslikke meetmeid tagamaks, et liikmesriigid kõrvaldavad kuritegeliku au teotamise kui häbiväärse mineviku jäänuki, mis ohustab väljendus- ja sõnavabadust.

3.6. Kriminaalkaristustel, olenemata nende lõplikust kohaldamisest, on hoiatav eesmärk. Seega piiravad nad avalikku arutelu veelgi tõenäolisemalt kui tsiviilmenetlused. Kriminaalõiguslikust kaitsest loobumine võib kaasa tuua menetluste tahtliku ülemineku tsiviilmenetlustelt kriminaalmenetlusele, kui viimati nimetatud kohtuasjas ei ole kostjale lisakaitset antud.

3.7. Komitee juhib tähelepanu sellele, et vaigistuskaebusi võivad esitada mitte ainult eraõiguslikud asutused või institutsioonid, vaid ka riigiasutused, nagu riigiprokuratuur, ning et seetõttu peab direktiivi kohaldamisala kehtima kõigi nende institutsioonide suhtes. Komitee nõuab, et avalikes aruteludes osalevate füüsiliste ja juriidiliste isikute ja nende allikate kaitset kohaldataks ka sellistel juhtudel. Sellega seoses tuleks erilist tähelepanu pöörata vaigistuskaebuste järelevalvele. Selle ülesande delegeerimine liikmesriikidele olukorras, kus ka avaliku sektori asutused võivad olla vaigistuskaebuses hagejad, tõstatab õigustatud küsimusi. Kaaluda tuleks sõltumatute organisatsioonide kaasamist nendesse tegevustesse või järelevalvemenetluse kehtestamist riigiülesel tasandil.

3.8. On oluline, et nende hulka, kellel on oht langeda vaigistuskaebuste küüsi, ei arvataks ainult ajakirjanikke või inimõiguste kaitsjaid, kuigi neid ameteid tuleks pidada selliste meetmete suhtes eriti haavatavaks. Sihtrühm tuleks määrata kindlaks pigem funktsionaalselt (tuginedes elluviidud tegevusele) kui hariduse või elukutse järgi. Sel viisil on võimalik kaitsta mitte ainult neid inimesi, kes ei ole otseselt seotud meediategevusega, vaid ka näiteks pühendunud kodanikke, kes avalikustavad rikkumisi oma kohalikes kogukondades, või laiemas kontekstis muidki rikkumisest teatajaid.

3.9. Kiidusõnu väärivad direktiivi ettepanekus kavandatud menetluslikud tagatised – kaitsemeetmed, ilmselgelt põhjendamatu hagi tagasilükkamine kohtumenetluse algetapis, õiguskaitsevahendid kohtuvaidluste kuritarvitamise korral, kaitse kolmandates riikides tehtud kohtuotsuste eest. Siiski tuleks kaaluda võimalust võtta veel meetmeid, mis täiendaksid ja hõlbustaksid kohtusüsteemi tööd, näiteks lihtsustades või nõudes sama kostja vastu esitatud hagide konsolideerimist, kui kaebuse on esitanud samad või omavahel seotud hagejad.

3.10. Komitee arvates oleks kasulik juurutada ka teatav automaatsus eelotsuse vormis, mille puhul ei loeta kohtuasjad nõuetele vastavaks, kui nende puhul on vaigistuskaebuse kriteerium ilmselgelt täidetud. See võimaldaks isegi vältida kohtumenetluste algatamist ilmsetel juhtudel. See vähendaks kulusid (mitte ainult era-, vaid ka avaliku sektori kulusid) ja piiraks selliste kohtuasjade arvu, mille menetlemist jätkatakse.

3.11. Samuti tasub lisaks kaaluda lahendusi, mis põhinevad olemasolevatel mehhanismidel, näiteks:

— menetluste konsolideerimine kostja taotlusel tema määratud kohtualluvuses;

— menetluse tähtaja kehtestamine või kiirmenetluse kasutuselevõtmine (sarnaselt valimismenetlusega);

— muu isiku kui hageja poolt hagi rahastamise võimaluse välistamine (kolmanda isiku poolt rahastamine).

3.12. Võttes arvesse vaigistuskaebuste kasvavat arvu, soovitab komitee liikmesriikidel ajaliselt kohaldada direktiivis sisalduvaid uusi vaigistuskaebuste vastaseid eeskirju uute eeskirjade jõustumise hetkel pooleliolevate või algatatud juhtumite suhtes.

3.13. Samal ajal on vaja läbi vaadata riiklikud õigusaktid, mis käsitlevad kehtivaid meetmeid vaigistuskaebuste vastu võitlemiseks. Olemasolevate mehhanismide tõhusus võib aidata kavandatud meetmeid täiustada ja ohustatud isikuid tõepoolest kaitsta. Kui riiklikes õigusaktides on juba sätestatud vahendeid, mille abil saaks asjakohast probleemi vähemalt osaliselt lahendada, tuleks välja selgitada põhjused, miks neid ei kohaldata nõuetekohaselt. Kavandatavast direktiivist sõltumata võiks selline analüüs ühelt poolt parandada nende ühiskondlikus arutelus osalejate olukorda, keda ähvardatakse vaigistuskaebusega, ning selline uuring võiks huvi pakkuda uute õigusaktide koostamisel ja rakendamisel.

3.14. Kuna direktiivi ettepanek ei hõlma riigisiseseid juhtumeid, väljendab komitee heameelt soovituse (EL) 2022/758 üle, milles käsitletakse avalikus elus osalevate ajakirjanike ja inimõiguste kaitsjate kaitsmist ilmselgelt põhjendamatute või kuritarvituslike hagide eest, ning nõuab tungivalt, et liikmesriigid tagaksid samasuguse kaitsetaseme, nagu on sätestatud direktiivi ettepanekus. ELi tegevus ei tohiks siiski piirduda soovitustega, vaid liikmesriikidelt tuleks nõuda oma õigusaktide ühtlustamist selles valdkonnas, et tagada kõikides liikmesriikides võrdne kaitse vaigistuskaebuste eest. See kehtib eelkõige vaigistuskaebuste õigusliku määratluse ja kaitse kohaldamisala kohta, et vältida liikmesriigiti erinevat tõlgendamist ja erinevat kaitsetaset.

3.15. Võttes arvesse avaliku arutelu lämmatamiseks mõeldud strateegiliste kohtumenetluste probleemi dünaamikat, soovitab komitee vaadata direktiivi kohaldamine läbi maksimaalselt kolme aasta pärast, mitte praegu ette nähtud viie aasta pärast. Liikmesriigid peaksid seega esitama komisjonile teabe direktiivi kohaldamise kohta kaks aastat pärast selle ülevõtmist. Komisjon peaks esitama aruande direktiivi kohaldamise kohta üks aasta pärast seda, st kolm aastat pärast direktiivi ülevõtmist.

3.16. Komitee kutsub komisjoni üles konsulteerima läbivaatamise ettevalmistamisel ajakirjanike ja kõigi sidusrühmade, sotsiaalpartnerite ja kodanikuühiskonna organisatsioonidega, et täiendada liikmesriikide esitatud teavet direktiivi kohaldamise sõltumatu hindamisega.

3.17. Üliloluline on rakendada soovituses (EL) 2022/758 osutatud haridusmeetmeid. Eelkõige on vaja õigusala töötajatele (nii kohtunike kui ka menetlustes kaitsjana tegutsevate advokaatide) asjakohast koolitust, samuti liikmesriikide üldsusele mõeldud laiemaid haridusmeetmeid, sest igaüht neist võidakse avalikus arutelus osalemise korral ähvardada vaigistuskaebusega. Haridusmeetmetega tuleb pöörata piisavat tähelepanu rahvusvahelise mõõtmega vaigistuskaebustele, mis on direktiivi ettepanekuga hõlmatud. Lisaks tuleb kõigis liikmesriikides korraldada üldisi kampaaniaid sõnavabaduse õiguse levitamiseks ja edendamiseks, et direktiivi täiendada ja tugevdada.

3.18. Avaliku arutelu lämmatamiseks mõeldud strateegiliste kohtumenetluste vastu võitlemise süsteemi üks oluline element peaks olema ka tasuta õigusabi andmine ohustatud isikutele ja organisatsioonidele. Komitee toetab õigusnõuandlate loomist ja arendamist ülikoolides ning õigusalaste kutseliitude ja muude üksuste poolt, kes sellist toetust saavad pakkuda. Siiski tuleb tagada, et asutused, kes liikmesriikide soovitusel neid tegevusi teostavad, on usaldusväärsed, sõltumatud ja professionaalsed ning et nende tegevust kontrollivad vastava liikmesriigi asjakohased ja sõltumatud ametiasutused.

Brüssel, 26. oktoober 2022

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Christa SCHWENG